

ОД ИСТОГ АУТОРА

Коју славу славиш
Занимљива историја Срба у 147 прича

Момчило
Петровић

НОВИХ
147 ПРИЧА
ИЗ ЗАНИМЉИВЕ
ИСТОРИЈЕ
СРБА

Copyright © 2022, Момчило Петровић
Copyright © 2022 овог издања, ЛАГУНА

За Драїана Пеїровића

Садржај

Седам прича о здрављу 13

Пресађивањем тестиса до друге младости • Од чаја до операција на мозгу • Карантином и огњем против куге • Отварање лобање наживо • Да ли секс квари зубе? • Лекари без граница • Први српски факир

Седам прича о глумцима 37

Посмртно дело кнеза Михаила • Најбољи глумац свих времена • Краљ боема • С неба у прашину • Рудолф Валентино из Сивца • Пред стрелачким водом • Кобна поледица

Седам прича из Београда 59

Први Србин који је полетео као птица • Споменик свињи у центру престонице • Самоубиство једног песника • Београдски Џек Трбосек • Стотину мртвих у бродолому на реци • Светац који је продавао новине на тротоару • Бомба у биоскопу *20. октобар*

Седам корупционашких афера између два светска рата 81

Како су зарадили прве милионе • Француски шкарт уместо граната • Трули опанци за хероје • Пашићев

син продаје платину непријатељу • Сточна афера
 • Опљачкали ратну одштету • Скандал министра
 правде

Седам српских великаша 103

Власник харема • Свирепи моћник • Пет година
 робије за изасланика • Политичко убиство • Проте-
 рани опозиционар • Зла судбина осионог великаша
 • Одан династији

Седам заборављених обичаја 123

Лапот • Бела помана • Вирџина • Стрнцање • Сно-
 хачење • Покладе • Крвна освета

Седам песама за које мислимо да су народне. . . . 147

„Што се боре мисли моје“ • „Накрај села чађава
 механа“ • „Саградићу шајку“ • „Играле се делије“
 • „Марш на Дрину“ • „Тамо далеко“ • „У лијепом
 старом Вишеграду“

Седам прича о кафанама 165

Код *Црној орла* и осталих • Чија није била • Блуд
 у кафани • Како су ђевапчићи освојили Београд •
 Странци у диму • Микино „Коло баба Мудране“ •
 Слатке виршле наше младости

Седам дунавских прича 187

Писац бајки у чаробној земљи Србији • Потопљена
 историја • Усамљени пар светионика • Тужна исто-
 рија првог српског путничког брода • Рат је почео
 раније • Молитвом против Црвене армије • Како је
 срушена црква у Текији

Седам првих новотарија 205

Први клавир • Прва локомотива • Прва сијалица •
 Први семафор • Први телефон • Први играни филм
 • Први телевизор

Седам прича о Змају и Лази Костићу 227

Несрећа за несрећом... • Змајеви Павла Јовановића
 • Лаза Костић: Живот и смрт • Трагедија лепе Ленке
 • Скандал на прослави златног јубилеја • Ратоборни
 Змај • Поштанску разгледницу измислили су Срби

Седам буна и немира 251

Тицанова буна 1807. • Маса отима краљицу 1891. •
 Одбрана Универзитета 1936. • Битка против Кон-
 кордата 1937. • Рат је настављен у Дреници 1945. •
 Антиамерички протести 1966. • Студентска 1968.

Седам странаца који су волели Србију 273

Кад је Француз командовао српском војском • По-
 синак Мајке Србије • Пруску заменио Шумадијом •
 Није Србима опростио мане • Адмирал који је пре-
 пешачио албанске планине • Србин који је говорио
 немачки • На крају свадбеног путовања

Седам прича о штампи 295

Димитрије Давидовић – отац српске штампе • Пера
 Тодоровић – таленат без морала • Крсто Цицварић –
 творац српских таблоида • Предраг Милојевић –
 сведок века • Павле Маринковић и *Правда* • Шамари
 на Калемегдану • Грех Боре Станковића

Седам прича о Србима који су били страни агенти . 315

Карађорђевић министар – аустријски шпијун • Хтео
 је да умре као последњи Србин • Уписан на карти

Месеца • Изданак угледне породице на слепом путу
• Четнички идеолог радио за Стаљина • Љубавник
Фриде Кало • Замршени живот лепе Вере

Седам прича о спорту и разоноди 337

Буфало Бил међу Србима • Како смо први пут ви-
дели Кинеза • Формула 1 у Београду • Рат на зе-
леној трави • Кит на турнеји по СФРЈ • Сарајево,
олимпијски град: Снега мора да буде • Камиле нашег
пријатеља Гадафија

Седам скандала на високом нивоу 359

Ко је узео мито за изградњу железнице • Краљ јавно
вара краљицу • Државни удар једног дечака • Принц
се одриче престола • Ванбрачна ћерка југословенског
краља • Оргије председника владе • Краљ се жени

Седам прича о српским војводама 381

Четворица коју је изабрала историја • Понижен на
крају живота • Пруски дрил српског команданта •
Несрећна судбина војводиног сина • Истине и лажи
о смрти • Једини носилац највишег почасног чина •
Несуђени војвода

Седам прича о партизанима 405

Сладак живот партизанских команданата • И крст и
петокрака • Кад су деца била хероји • Како пију Руси
• Сава Ковачевић је убијао голим рукама • СФРЈ није
признала срамоту • Сексуална афера амбасадорке САД

Седам нераспоређених прича 425

Како су Срби заволели кромпир • Комита у авиону
• Мушка част једног конзула • Краљ је веровао у

пророчанство – с разлогом • Безобразна тајна Геце
Кона • Ослободилац Београда осуђен због жене •
Убијао је и љубио

Седам прича из социјализма 447

„Купујте наше авионе!“ • Кад су се телевизори за-
кључавали • Бомбоне у фишеку од новина • Лаке
ноте братства и јединства • Све је отишло у дим •
Другарице са дуплерице • Мирис борових шума и
гора поносних

Литература 467

О аутору 471

СЕДАМ ПРИЧА О ЗДРАВЉУ

Пресађивањем тестиса до друге младости • Од чаја до операција на мозгу • Карантином и огњем против куге • Отварање лобање наживо • Да ли секс квари зубе? • Лекари без граница • Први српски факир

1.

Пресађивањем тестиса до друге младости

У деценији након Првог светског рата велику пажњу јавности изазвао је руски емигрант у Паризу доктор Сергеј Воронов, који је објавио да подмлађује старије мушкарце пресађујући им тестисе са мајмуна. Брзо се испоставило да су мајмуни скупи, те се прешло на куповину ове жлезде од сиротиње, вољне да остатак живота проведе са само једним тестисом.

Ни Србија није остала мимо света. Имућнији старци похрлили су на клинике које су рекламирале „операције по методу Воронова“. Даваоци органа, млади и здрави радници и сељаци, тражили су за један свој тестис 10.000 динара. Дневна штампа је тада коштала један динар, па испада да би то данас коштало пет-шест хиљада евра... Штампа није штедела речи хвале за метод руског лекара: „Дејство унесене жлезде тако је велико да се оперисани подмлади у потпуном смислу те речи“, што је био отмен начин да се каже да враћа сексуалну моћ.

Војни лекар на служби у Новом Саду доктор Бранко Манојловић решио је да тестисе са мртвог човека пресади живима. Данас је узимање органа за трансплантацију са

преминулих уобичајена пракса, али 1929. године, бар када су тестиси у питању, то нико на свету није радио.

Десило се да је почетком септембра 1929. године војник Хасан Мифтар Јусуфовић чекао извршење смртне казне због убиства тројице својих официра. Преко војног хоће, доктор Манојловић је од осуђеника добио пристанак за свој наум. Јусуфовић је 7. септембра у пола шест ујутру стрељан, а док је плотун још одјекивао, доктор је ускочио у раку дубоку два метра да службено констатује смрт. Искористио је прилику да брзо одсече тестисе и у посуди са топлом сланом водом аутом их превезе са Петроварадина до центра Новог Сада у приватну клинику доктора Слободана Узелца.

Узелац, који је већ радио операције „по систему Воронова“, за то време је припремио два пацијента вољна да учествују у експерименту којим би се доказала употребљивост органа преминулих и отворило ново и широко (и јефтино) поље рада. Један пацијент био је 73-годишњи носач који „није имао ништа против да се подмлади и подужи радни век“, а 65-годишњи руски емигрант, осиромашени пуковник царске војске, имао је двадесет година млађу жену...

Већ сутрадан дневни лист *Време* објавио је опсежан извештај о операцији. Тако је почео један од већих скандала у нашој медицини, који је доспео и на суд. Доктор Бранко Манојловић, наиме, био је вођен жељом да да допринос науци, и у договорима са доктором Узелцем инсистирао је да операција буде тајна све док о њој не извисте стручну јавност на неком медицинском конгресу. Доктор Узелац, опет, у овој операцији је видео леп начин да рекламира своју праксу, па је већ 8. марта забранио доктору Манојловићу улазак на клинику. Новосадски и београдски лекари, можда и из конкурентских побуда, напали су доктора Узелца, на шта је овај одговорио тужбама за клевету...

Слободана Узелца су, у белом мантилу, фашисти убили пред његовом клиником у злогласној Новосадској рацији 1942. Бранко Манојловић је после скандала морао да напусти војску. Преселио се у Сремску Каменицу и ту се доказао као врстан лекар опште праксе, а у социјализму је добио високо одликовање за свој здравствени рад... Од „система Воронов“ брзо се одустало свуда и у свету па и код нас.

2.

Од чаја до операција на мозгу

Све од досељавања на Балкан, па до средине 19. века, а негде и касније, болесни су се у Србији за помоћ чешће обраћали народним видарима него лекарима у, истина, малобројним здравственим установама.

Настала као мешавина знања Старих Словена и искуства какво су они затекли у новој средини – на Балкану, народна медицина, то јест онај њен део што је доказао ефикасност, изнедрила је културу ранара и видара, којих у неким деловима наше земље има и дан-данас.

По правилу, овим су се бавиле већином старије жене јер је постојало уверење да се неозбиљном и исхитреном применом лековитих трава, вештина лечења губи*. Зато су тајне видарства преношене с колена на колено и то на „безгрешну децу“, на девојчице до 12 година.

Као лекови, у народној медицини најчешће су коришћене биљке: винова лоза, босиљак, подбел, смиље, линцура, нана, пелин, липа, хајдучка трава, боквица... Травари су с временом развили вештину справљања мелема сушењем

* Игњат Рељин, *Прејлед историје средњовековне медицине (Лито Сџудио*, Нови Сад, 2008).

или кувањем трава, којима су затим преливане ланене или конопљине крпе, па утапане у козји или овчији лој, и на крају премазиване воском или катраном. Тако конзервирани, чувани су у корпама од прућа док не затребају...

Уз траваре, у ратовима и у бурна времена јавили су се ранари. Они су били вични намештању преломљених костију и обради рана, а најбољи међу њима постајали су надалеко чувени.

Посебну групу народних лекара чинили су они који су умели да „шароњају“, да одсецају врх лобање, и тако лечили несносне главобоље*. Најпопуларнији су, и најбројнији, били у брдским деловима Црне Горе, у Кучима и Северној Албанији.

Тражене су биле, мада им је углед био сумњивији, и такозване веште жене, које су умеле да изазову побачај. Ако није деловало дизање тешких терета, скакање, парење или гњечење трбуха, отварале су материцу гушчјим пером или иглама за плетење, а последице су биле ране, инфекције, трајна неплодност, па чак и смрт.

У првој половини 19. века веома је популарно у Европи било лечење пуштањем крви, а та је мода захватила и Србију. Милан Јовановић Батут, лекар и оснивач београдског Медицинског факултета, забележио је у то време да је „већ тешко срести човека од педесет година, коме крв није пуштана и по више пута“.

Крв су пуштали засецањем хирурзи, код нас неретко и бербери, или су људима стављане пијавице да сисају крв. Ова метода је била популарна у Европи, па је у првој половини 19. века само у париским болницама трошено пет до шест милиона пијавица годишње.

Велика потражња за овим црвима који се хране крвљу задовољавана је увозом из јужне Русије, Пољске, Немачке,

* Видети причу „Отварање лобање наживо“.

Мађарске – и Србије. Мочвара у којима су пијавице живеле било је у београдском, пожаревачком, ћупријском, јагодинском, параћинском, пожешком и крушевачком округу... па су их општине сакупљачима издавале у закуп. Транспортоване су у влажним џаковима, а држава је наплаћивала и извозну таксу.

3.

Карантином и огњем против куге

Крајем 18. века у Иригу је живело више људи него у Београду, а онда је овај град у Срему погодила куга, па до дана данашњег није достигао број становника који је имао пре те епидемије.

Болест је у Београд дошла са турским војницима и трговцима, а одатле се преко Дунава и границе са Аустријом проширила на Фрушку гору, па све до Вуковара. Од свих заражених места, највише је страдао Ириг, у којем је од јула 1795. до фебруара 1796. године умрло 2.548 од 4.813 становника, па се ова епидемија у историји медицине назива Иришка куга.

Умирало је око тридесет људи дневно, а зараза се прво ширила на чланове истог домаћинства. Зато је током осам месеци спаљено и срушено око 400 од постојећих 912 кућа.

Једна од мера које је бечка влада предузела да се епидемија сузбије било је и окруживање зараженог подручја јаким стражама како би се онемогућио излазак потенцијалног преносиоца болести. Један од најјачих стражарских пунктова био је на путу између Ирига и суседне Руме. А кад је епидемија сузбијена, Румљани су баш на том месту

подигли споменик* из захвалности што су били поштеђени ове страшне болести.

Беч је дуж целе своје границе са Турском успоставио санитарни кордон: у Аустрију ниједан човек и никаква роба нису могли да уђу а да претходно нису били подвргнути чишћењу према строгим прописима. На појединим местима били су постављени растели – двострука дрвена преграда чији је размак био толики да се људи нису могли руковати, али су лако могли да се чују и споразумевају.

На овом кордону се од епидемије бранила цела Европа, а у зависности од стања куге у Турској постојала су три режима: мирни, када болести није било на видику, сумњиви, када је куга беснела у Турској, и опасни – кад је већ захватила крајеве уз границу. У време опасног периода страже су умногостручаване, и имале су наређење да пуцају на сваког ко би покушао да пређе границу. За онима који су успевали да пређу границу мимо стража упућиване су потере, које су их стрељале чим би их стигле.

Посебну улогу у оваквом систему заштите имали су контумаци, односно карантини. То су била ограђена места на којима су задржаване особе за које је постојала могућност да су заражене. Око оног у Земуну био је јарак са водом шест метара дубок и осам широк.

Сва роба, пошта и путници који су стизали из Турске, улазили су у карантин. Путника би на улазу са растојања прегледао дежурни лекар, мотрећи на симптоме куге, колере и великих богиња. Сумњиви су одвајани у једну бараку да се види хоће ли преживети... Наизглед здрави путници су у контумацу остајали неко време у зависности

* Споменик куги „Кипови“ подигнут је 1797. године. На врху је постављено распеће, а испод њега фигуре за које се сматра да представљају Светог Рока и Себастијана, који се у римокатоличкој цркви поштују као заштитници здравља.

од степена опасности од болести: ако је куга била близу, тај период је трајао 52 дана, да би доцније био смањен на три недеље. Они који су издржавали карантин били су смештени у куће за путнике, а о њима је бринула послуга, која им је доносила храну, али их није смела додиривати. За јело се могло добити све, али су контумацисти сами плаћали храну, као и огрев зими.

Земунски карантин од 1730. до 1872. године налазио се на месту данашњег парка у овом делу Београда. Својевремено су ту боравили Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, Карађорђе, кнез Милош и други путници.

4.

Отварање лобање наживо

Шароњање или трепанација – отварање лобање живог човека у циљу лечења* – древна је медицинска техника. Нађене су лобање из бронзаног доба (2000–1600. године пре наше ере) на којима је ово рађено, постоје записи из античке Грчке, затим из средњег века... Књаз Данило је 1856. шароњање забранио, али се оно тајно радило и даље. Зна се да је у неким селима рађено и 1907. године.

Иако је овај захват врло деликатан, кажу да је после њега умирао тек сваки трећи или сваки четврти пацијент.

Трепанација се врши и данас, наравно у болничким условима, длетом, чекићем или електронским сврдлом, ради одстрањивања скупљене крви или гноја, чирева, комадића костију или других страних тела или у дијагностичке сврхе. Назив операције потиче од грчке речи „трипанон“, што значи сврдло. Слично је и са шароњањем – израз је настао албанске речи „шара“, то јест тестера.

* У Јужној Америци трепанација је рађена чак и на потпуно здравим људима, јер се веровало да обезбеђује дуговечност.

Шароњање су изводили махом мушкарци, мада је било и жена, а вршено је „како би особа над ким се та операција изврши оздравила... од трајне бољоглаве која је настала услед какве повреде у завади или пада с висине“.

У Црној Гори, обављано је ради вештачења повреде код сукоба – видар је тако утврђивао да ли је код особе повређене ударцем „крв пала на мозак“, па сходно томе, колико онај који је повреду нанео, треба да плати.

Операција је вршена без анестезије, а пацијента су најчешће држала два видарева помоћника: један би рукама обухватио болесника око руку и груди, а ногама би обмотао његове, док му је други држао главу.

Прота Милош Велимировић (1848–1920), рођен у Васојевићима, у Црној Гори, оставио је опис трепанације којој је присуствовао:

„Прво се обрије глава болеснику, тада Ећим тражи повријеђено место, а то тражи гди је највећа топлота, па кад и ово нађе узима оштар бријач и засијече кожу с три стране колико за тај посао треба, одере је (одлуди од лобање) и задигне. За то вријеме крв прикупља памуком а затим заспе ивице неким прашком и крв устави. Тада бријачем оструже кост лобање и узима сврдао који изгледа као цијев или свирала. Овај је на једном крају назубљен ситно и то тако да су зупци окренути и повијени један за другим. Тај сврдао метне на кост и пажљиво окреће ка једној страни све дотле докле проврти лобању, при чему мора имати особите вјештине да не би мозга додирнуо. А кад проврти лобању вади сврдао и у њему парче кости округло и велико колико динар, затим нешто чисти памуком, а шта Бог би га знао, са опне мозга, па кад и то учини онда у лобању умеће парче коре од тикве и тим затвори шупљину на лобањи, одерану кост врати и њоме преклопи оно парче и тиме је операција свршена. Ећим остаје код болесника у најповољнијем

случају бар још 20 дана. Ако пак од дана операције прођу на миру тих 20 дана, рачуна се као срећно свршена.“*

Пацијент чије је шароњање гледао прота Велимировић поживео је још четрдесет година...

* Спис се чува у Историјској збирци Архива САНУ; овде је цитиран према: Брана Димитријевић, „Сведочења о шароњању (трепанацији лобање) у народу“ (*Задужбина*, бр. 77, 2006).

5.

Да ли секс квари зубе?

Томас Едисон је 1879. године направио сијалицу, а Васа Пелагић је исте те године у Новом Саду штампао *Народни учитељ*. У овој је књизи, популарној и данас, писао да кварење зуба изазивају црви и да се они истерују удисањем дима спаљеног семена бунике. Међу узрочницима зубобоље, поред врућег јела и хладног пића, стављања руменила на образе, назеба, Пелагић наводи и прекомерну полну љубав, а за здраве зубе препоручује избегавање исте!

За одржавање зуба препоручује њихово трљање једном недељно уситњеним ђумуром од винове лозе или липовог дрвета, а за ублажавање зубобоље облог од љуте ракије и алеве паприке. Може и ово: „За шупаљ зуб, узми једно парче каучука, загреј га на свећи све док не омекша и стави га у шупаљ зуб. Бол ће одмах престати.“

Нема података, пише Милош Ђ. Поповић* у свом раду *Историја зубној лекарствa у Србији*, да су се први лекари

* Милош Ђ. Поповић (1876–1954), политичар, пионир извиђаштва и трезвењачки активиста, био је начелник Министарства социјалне политике и управник Клиничких болница у Београду, а после Другог светског рата постаје председник Црвеног крста Југославије.